

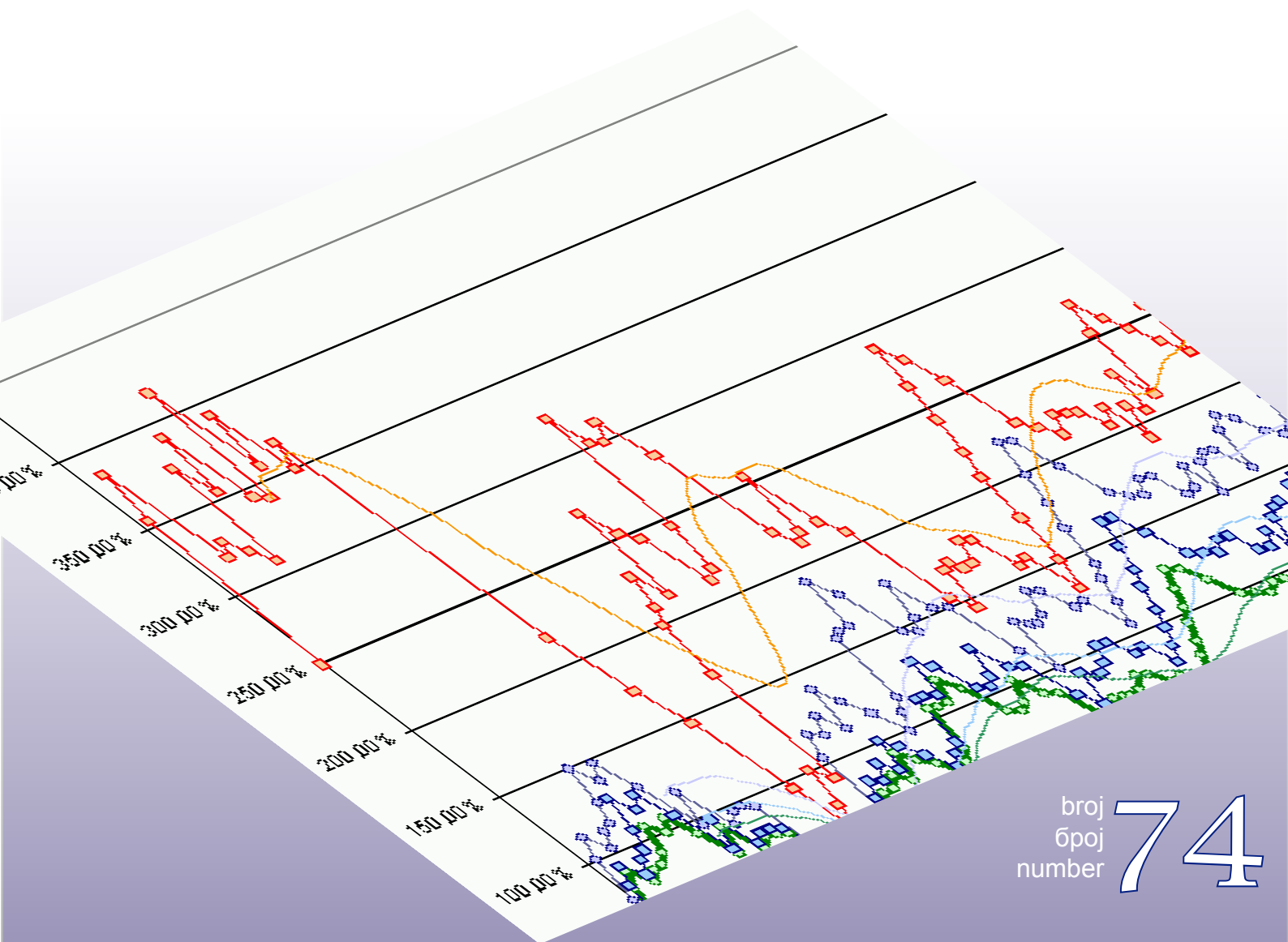
Bosna i Hercegovina
Odjeljenje za makroekonomsku analizu
Upravnog odbora Uprave za indirektno-
neizravno oporezivanje

Босна и Херцеговина
Одјељење за макроекономску анализу
Управног одбора Управе за indirektno-
опорезивање

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Tax Authority

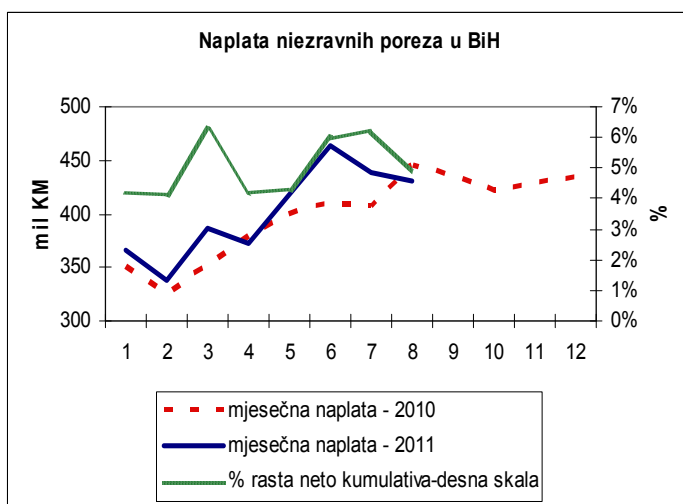
Oma Bilten

broj
број
number **74**

Uz ovaj broj

Naplata prihoda od neizravnih poreza u 2011. godini je podložna snažnim mjesečnim oscilacijama. Nakon tromjesečnog snažnog rasta u augustu je došlo do pada neto mjesečne naplate, što je utjecalo i na smanjenje stope rasta neto kumulativa (vid. grafikon dole). Lošiji rezultati u naplati u augustu zabilježeni su kod svih vrsta prihoda od neizravnih poreza. Slaba bruto naplata PDV-a i rast povrata od PDV-a od 25% doveli su neto prihode od PDV-a na razinu iz augusta 2010.g. UNO je prepoznala povrate PDV-a kao izvor mogućih prijevara, te se očekuje se da će u narednim mjesecima opsežne aktivnosti UNO na otkrivanju prijevara u domenu povrata PDV-a stabilizirati prihode od PDV-a. Pad naplate je zabilježen i kod trošarina na skoro sve vrste trošarinskih proizvoda, osim na uvozne cigarete i kavu. Očekuje se da će uređenje tehničkih pitanja u vezi sa sprovođenjem oslobađanjem plaćanja putarine za rudnike, željeznice i termoelektrane unutar BiH smanjiti snažne oscilacije koje su sada prisutne u naplati prihoda od trošarine i putarine na domaće derivate nafte.

Od ovog broja nastojaćemo da obrađujemo i teme iz domena pravila fiskalne potpore EU. Harmonizacija ove oblasti državne intervencije u ekonomiji sa pravilima EU prioritetan je zadatak domaćih fiskalnih vlasti, s obzirom na istekle rokove predviđene Sporazumom o stabilizaciji sa EU. Budući da su pravila državne potpore u EU jako oštra i ograničena na samo određene situacije potrebno ih je približiti predstavnicima vlasti na svim razinama, ali i kompanijama koje su do sada bile korisnici ove pomoći, kako bi svoje poslovne i strateške planove na vrijeme prilagodili poslovnom ambijentu u EU.

dr.sc. Dinka Antić
šef Odjeljenja

Sadržaj:

Najnovija kretanja u oblasti politike oporezivanja cigareta u EU	2
Reguliranje državne potpore prema pravu Evropskih zajednica uz osvrt na krizne mjere	6
Konsolidirani izvještaji: JR, Institucije BiH, entiteti	12
Konsolidirani izvještaji: Županije	14

tehnička obrada : Sulejman Hasanović, IT suradnik
lektor : Darija Tošić, prof. anglistike

Najnovija kretanja u oblasti politike oporezivanja cigareta u EU

(Autor: Aleksandar Eskić, makroekonomista u Odjeljenju)

Uvod

U proteklih nekoliko godina politika oporezivanja cigareta u Europskoj uniji je znatno evoluirala. Nastojala su se ostvariti dva osnovna cilja. Jedan od ciljeva je postupna konvergencija politika oporezivanja cigareta zemalja članica, a drugi je ukupno povećanje trošarinske obveze na cigarete. Razlog tome je izrazita neujednačenost tretmana cigareta posmatrano na razini EU, što je pogotovo kulminiralo proširenjem EU koje se desilo u dva navrata u proteklih 7 godina. Do tada je EU brojila 15 zemalja članica dok danas ona ima 27 zemalja članica. Iz ovog zaključujemo da je i sama EU značajno evoluirala kao i njene institucije.

Donedavno važeće smjernice i ostali propisi nisu više zadovoljavale donositelje odluka u smislu njihovih prioriteta tako da se pristupilo izradi i usuglašavanju politika oporezivanja cigareta, kako na razini EU tako i na razini pojedinih zemalja članica. Pojedina konceptualna rješenja i prateće kategorije u donedavno važećim propisima nisu bila u stanju da adekvatno odgovore na suvremene potrebe ovih društava, te su ona morala biti inovirana i zamijenjena novim. U nastavku ćemo se osvrnuti na nekoliko odabranih dokumenata koja detaljnije opisuju samu sadržinu, prethodno postavljene ciljeve kao i efekte koji su već danas vidljivi.

Konačno dogovor krajem 2009. godine

Vijeće Europske unije je objavilo 10.11.2009. godine saopćenje za javnost¹ u kojem je označilo postizanje političkog sporazuma o reformi trošarinske politike na cigarete i ostale duhanske proizvode. Radi se o usuglašenom nacrtu smjernice usmjerene na ažuriranje pravila o strukturi trošarinske obveze, kao i važećih trošarinskih stopa na duhanske proizvode. Krajnji cilj smjernice je osigurati veći stupanj zdravstvene zaštite javnog zdravlja podizanjem minimalne trošarine na cigarete uz postupno izjednačavanje trošarinskih obveza na fino rezani duhan sa onima koji važe za cigarete.

Rezultat četvrtog četvorogodišnjeg pregleda oporezivanja duhana i duhanskih proizvoda uređenim smjernicama 92/79/EEC, 92/80/EEC i 95/59/EC ukazuje na potrebu modernizacije, pojednostavljenja pravila i većim stupnjem transparentnosti oporezivanja duhana i duhanskih proizvoda.

Sporazum je omogućen kompromisom koji se odnosi na:

- (cigarete) Vijeće se suglasilo da se poveća minimalno trošarinsko opterećenje na 90 EUR (na 1000 cigareta) do početka 2014. godine u odnosu na dotadašnjih 64 EUR. Istodobno proporcionalno opterećenje se povećava na najmanje 60% u odnosu na dotadašnjih 57%.
- (prijelazno razdoblje za cigarete) Kompromis omogućava zemljama članicama koje još nisu dostigle prethodno određeni važeći minimum, ili su ga tek nedavno dostigle, prijelazno razdoblje da to urade do početka 2018. godine. Ovo se prvenstveno odnosi na Bugarsku, Grčku, Latviju, Litvu, Mađarsku, Poljsku i Rumunjsku.

¹ 15767/09 (Press 324)

- (kvantitativna ograničenja za cigarete) Kompromis omogućava zemljama članicama koja ispunjavaju postavljene minimalne uvjete da nametnu kvantitativna ograničenja od 300 cigareta u smislu unosa cigareta na njenu teritoriju iz zemalja na koje se odnose odredbe o prijelaznom razdoblju. Isto tako, ovaj sporazum omogućava zemljama članicama koje kada dostignu ukupno trošarinsko opterećenje od 77 EUR da primjene kvantitativna ograničenja u odnosu na države članice koje još uvijek nisu dostigle jednaku razinu oporezivanja.
- (fino rezani duhan) Vijeće se suglasilo da se postupeno povećavaju minimalne trošarinske obveze koje se odnose na fino rezani duhan, i to sljedećom dinamikom: zemlje članice će postupno usuglašavati trošarinske obveze na fino rezani duhan sa onima koje važe na cigarete, u apsolutnom ili relativnom smislu.

Smjernica 2010/12/EU usvojena početkom 2010. godine

Vijeće Europske unije je 16.02.2010. godine usvojilo novu Smjernicu 2010/12/EU² koja dopunjava Smjernice 92/79/EEC, 92/80/EEC i 95/59/EC koje se odnose na strukturu i stope trošarinskih obveza na prerađeni duhan kao i na Smjernicu 2008/118/EC.

U dopunjenom članku 2. stoji da ukupna trošarinska obveza (specifična trošarina kao i *ad valorem* trošarina isključujući PDV) treba biti najmanje 57% prosječne maloprodajne cijene cigareta. Ova trošarinska obveza ne smije biti manja od 64 EUR na 1000 cigareta bez obzira na prosječnu maloprodajnu cijenu cigareta. Isto tako, zemlje članice koje su odredile trošarinsku obvezu od najmanje 101 EUR na osnovu prosječne maloprodajne cijene ne trebaju da se pridržavaju pravila '57%'.

Od 01.01.2014. godine, ukupna trošarinska obveza treba biti najmanje 60% prosječne maloprodajne cijene cigareta. Ova trošarinska obveza ne smije biti manja od 90 EUR na 1000 cigareta bez obzira na prosječnu maloprodajnu cijenu cigareta. Isto tako, zemlje članice koje su odredile trošarinsku obvezu od najmanje 115 EUR na osnovu prosječne maloprodajne cijene ne trebaju da se pridržavaju pravila '60%'. Bugarska, Estonija, Grčka, Latvija, Litvanija, Mađarska i Poljska imaju rok do 31.12.2017. godine da dostignu minimalne zahtjeve iz prva dva stavka ovog članka.

Prosječna maloprodajna cijena treba biti izračunata tako što se podijeli ukupna vrijednost cigareta namijenjenih potrošnji na osnovu maloprodajne cijene koja uključuje sve poreze sa ukupnom količinom cigareta namijenjenih potrošnji. Ona treba biti određena najkasnije do 01.03. svake godine na osnovu podataka koji se odnose na svako puštanje u promet (to bi moglo biti ekvivalent povlačenju trošarinskih markica od strane poreznih obveznika) tijekom prethodne godine.

Sadržina stavka 4. je veoma interesantna, i koji kaže da zemlje članice trebaju postupno da povećavaju trošarinske obveze kako bi dostigli minimalne zahtjeve koji su opisani u prethodnim staccima članka 2. Poznato je da su se upravo vlasti Bosne i Hercegovine opredijelile za takav pristup što je sadržano u Zakonu o trošarinama BiH.

U ovoj smjernici izmjenjen je i članak 2a. u kojem stoji da ukoliko je nastala promjena prosječne maloprodajne cijene u nekoj zemlji članici u godini Y0 tako da se ukupna trošarinska obveza nalazi ispod razine navedene u prethodnom članku, ta zemlja članica se obvezuje da učini potrebne izmjene do 01.01.Y+2 godine kako bi minimalni zahtjevi bili ispunjeni.

² Objavljeno u Službenom glasniku EU 27.02.2010. godine

U narednom stavku stoji da ukoliko zemlja članica poveća stopu poreza na dodanu vrijednost na cigarete, ona može smanjiti ukupnu trošarinsku obvezu za onoliko za koliko se povećao udio PDV-a promatrano u odnosu na prosječnu maloprodajnu cijenu, čak i ako ukupno porezno opterećenje padne ispod razine navedene u prva dva stavka članka 2. Isto tako, zemlja članica treba povisiti tu obvezu ponovo tako da dostigne potrebnu razinu do 01.01.Y+2 godine.

U članku 4. stoji da je Komisija dužna podnositi izvještaj Vijeću svake 4 godine kao i eventualno prijedlog koji se tiče strukture i stopa trošarinskih obveza definiranih člankom 16. Smjernice 95/59/EC. Izvještaj Komisije treba uzeti u obzir ispravno funkcioniranje unutarnjeg tržišta, **realne vrijednosti trošarinske obveze** kao i širih ciljeva Ugovora.

Efekti u 2011. godini

Vodeći principi prilikom donošenja propisa kako na razini Europske unije, tako i na razini zemalja članica, su da se osigura ispravno funkcioniranje unutarnjeg tržišta uz istodobno visoku razinu zaštite zdravlja, s obzirom da je poznato da konzumacija duhanskih proizvoda opasno štetno po zdravlje.

Što se tiče cigareta, zakonska i podzakonska rješenja trebaju biti pojednostavljena kako bi se stvorili neutralni uvjeti za konkurenciju proizvođača i smanjila parcijalizacija tržišta duhanskih proizvoda. Upravo zbog toga, koncept najpopularnije cjenovne kategorije je zamijenjen prosječnom maloprodajnom cijenom koja služi kao referentna tačka prilikom primjene minimalnih zahtjeva, tako da minimalna trošarinska obveza u apsolutnom smislu se odnosi na sve cigarete. Iz istih razloga, prosječna maloprodajna cijena treba služiti kao osnova za mjerenje značajnosti specifične trošarinske obveze u okviru ukupnog poreznog opterećenja.

Analiza promjena cijena i razine trošarinskog opterećenja cigareta je pokazala da još uvijek postoje značajne razlike između zemalja članica koje mogu narušiti funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Veća konvergencija između razine poreznog opterećenja koji se primjenjuju u zemljama članicama bi pomogla smanjenju krijumčarenja i nelegalne trgovine cigaretama. Veći stupanj konvergencije bi takođe osigurao veću razinu zaštite ljudskog zdravlja. Razina oporezivanja je i dalje najznačajniji faktor prilikom određivanja maloprodajnih cijena cigareta od strane proizvođača.

U nastavku dajemo pregled razine prihoda od cigareta kao i količina za 4 odabrane zemlje članice³:

Prihodi od oporezivanja potrošnje prerađenog duhana

	2007	2008	2009	2010
BE	1559,46	1532,01	1529,51	1686,55
DK	913,91	912,05	935,91	1042,80
AT	1446,16	1424,49	1457,60	1502,00
SI	299,58	341,75	362,00	389,14

Napomena: BE – Belgija, DK – Danska, AT – Austrija, SI - Slovenija

³ Europska komisija – Jedinica za poreze i carine, srpanj 2011

Cigarete puštene u promet (1000 komada)

	2007	2008	2009	2010
BE	12 492 580	11.916.326	11.616.849	12.557.608
DK	7.937.867	7.902.799	7.867.506	7.701.904
AT	13.583.454	13.187.828	13.383.631	13.759.444
SI	4.663.247	5.009.949	5.138.870	4.924.472

Analizom podataka iz gornjih tabela vidimo da su prihodi imali dinamičnije promjene u odnosu na količine. To nas navodi da pretpostavimo da su se odnosne politike poreznog tretmana cigareta mijenjale u promatranom razdoblju. Isto tako, možemo pretpostaviti da dolazi i do prelijevanja efekata pojedinačnih politika zemalja članica na ostale, posebno susjedne, zemlje sa naglaskom na količine prometovanih cigareta.

U donjoj tabeli dajemo pregled kretanja strukture maloprodajne cijene tj. poreznog opterećenja cigareta.

	<i>Specifična (1000 komada)</i>		<i>Ad valorem</i>	<i>PDV</i>	<i>Ukupni porezi</i>
	EUR	% WAP	% TIRSP	% TIRSP	% WAP
BE	15,93	7,04	52,41	17,36	76,62
DK	90,58	38,99	21,65	20,00	80,64
AT	34,00	17,95	42,00	16,67	76,62
SI	20,40	15,45	45,15	16,67	77,28
BiH	11,50	18,00	42,00	14,53	74,53

Napomena:

WAP – Prosječna ponderirana cijena

TIRSP – Maloprodajna cijena koja uključuje sve poreze

Pretpostavili smo da je prosječna maloprodajna cijena cigareta u BiH za 2011. godinu 2,50 KM. Na osnovu toga smo računali strukturu poreznog opterećenja kako bi ih uporedili sa ostale 4 zemlje članice EU. Generalni zaključak je da je ukupan udio poreznog opterećenja u odnosu na prosječnu maloprodajnu cijenu najniži u BiH. Ovo prije svega zahvaljujući najnižoj stopi PDV-a u odnosu na ostale zemlje. Isto tako primjećujemo da je daleko najniža specifična trošarina u apsolutnim iznosima u BiH ponovo, iako je relativni udio drugo najviše od ovih 5 zemalja. To nas navodi na općepoznat zaključak da su maloprodajne cijene cigareta u ostalim analiziranim zemljama daleko više.

Generalni zaključak je da 'duhanski' porezni obveznici vode veliku bitku za opstanak na ekonomski skromnom tržištu BiH dovodeći u pitanje svoje kratkoročne performanse. U ovakvoj situaciji, možemo još jednom ponoviti da je od izuzetne važnosti kontinuiran nadzor i kontrola tržišta cigareta kako bi se osigurali jednaki uvjeti za sve sudionike na tržištu cigareta što bi trebalo dovesti do potpunog ostvarenja ciljeva fiskalne i politike zaštite zdravlja ljudi.

Reguliranje državne potpore prema pravu Europskih zajednica uz osvrt na krizne mjere (pripremila: Mirela Kadić)

Državna potpora (engl. „*state aid*“) je postupak nacionalne, regionalne ili lokalne vlasti, kojom ona favorizira određeno poduzeće. Prema pravu Europskih zajednica⁴, **'bilo koja potpora dodijeljena od zemlje članice ili putem državnih sredstava u bilo kojem obliku koji narušava ili prijeti narušavanjem tržišne konkurencije, stavljajući u povoljniji položaj određene poduzetnike ili proizvodnju određenih roba, u mjeri u kojoj utječe na trgovinu između država članica, nije u skladu sa unutarnjim tržištem'**⁵. Iz ovoga zaključujemo da, da bi nešto podlijegalo kontroli državne potpore, postoje četiri kumulativna zahtjeva, a to su:

- Državna potpora je transfer odobren od strane države (svih njenih razina), ali i od privatnih i javnih posredničkih tijela postavljenih od države (npr. privatnoj banci se dodijeli uloga upravljanja shemom potpore malim i srednjim poduzetnicima financiranom od države);
- Potpora treba stvoriti ekonomsku prednost koju poduzeće ne bi dobilo u normalnom tijeku poslovanja;
- Princip selektivnosti je ono što razlikuje državnu potporu od općih mjera ekonomske politike, a podrazumijeva favoriziranje određenih poduzeća ili proizvodnju određenih proizvoda;
- Potpora mora imati potencijalni utjecaj na gospodarsku aktivnost, pri čemu korisnik potpore može biti čak i nevladina organizacija. Europska komisija smatra da su iznosi potpore do 200,000 € tijekom tri fiskalne godine, odnosno 100,000 € kada se radi o sektoru cestovnog transporta, previše mali da bi bitno utjecali na gospodarske tokove, odnosno to je tzv. *de minimis* potpora.

Interdisciplinarnost koncepta državne potpore dovela je do nepostojanja opće suglasnosti oko toga da li je potpora štetna ili nije, bilo da se problem promatra s pravnog, ekonomskog ili političkog aspekta. S jedne strane vlada mišljenje da su državne potpore i subvencije generalno štetne, jer:

- Sprječavaju efikasno funkcioniranje tržišnih mehanizama ponude i potražnje;
- Kreiraju umjetne prednosti koje narušavaju konkurenciju i konkurentnost;
- Generiraju kulturu koja promovira subvencije i u kojoj poslovni subjekti kada naiđu na prepreke (čak i prilikom započinjanja) očekuju potporu od strane države;
- Ometaju sustav komparativnih prednosti na kojem se temelji slobodna međunarodna trgovina⁶;
- Pretpostavka za državnu intervenciju jest to da država posjeduje analitičku sposobnost da bolje od tržišta odredi odgovarajuću gospodarsku strukturu, odnosno da umije da izabere grane pobjednike, kao da i pravodobno prekine s davanjem potpore⁷.

Zbog brojnih negativnih posljedica državne intervencije, članak 87(1) Ugovora o EZ odnosno članak 107(1) Ugovora i EU kaže da državna potpora i koncept jedinstvenog tržište nisu kompatibilni. Iz razloga mogućih zlouporaba jasnog automatizma i preciziranog pojma, Europska komisija je zadržala diskrecijsko pravo da odredi šta to spada, a šta ne u državne potpore, te zato ni u jednom članku nije navela striktnu definiciju navedenog pojma.

⁴ Članci od 87 do 89 Ugovora o EZ, odnosno članci od 107 do 109 Ugovora o EU

⁵ Članak 87 Ugovora o EZ, odnosno 107 Ugovora o EU

⁶ Stuart E. Vuletić D. 'Uvod u reguliranje državne pomoći prema pravu Europskih zajednica-priručnik za Bosnu i Hercegovinu', Podrška za konkurenciju i državnu pomoć u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, str.7

⁷ Složenost određenih državnih uređenja, njihova inertnost, te utjecaj lobističkih interesnih grupa zainteresiranih za zadržavanje državne potpore čak i kad to više nije ekonomski opravdano, dovode do zaključka da država to često nije sposobna da sprovede efikasno kao tržište.

Ako bi se regulativa zemalja oslanjala samo na taj jedan članak, zemlje članice ne bi imale mnogo prostora za intervenciju kojom bi pomogle svoje ekonomije, što se pokazalo od strateškog značaja u vrijeme recesije u prethodnim godinama.

Iz tog razloga u članku 87(2) odnosno 107(2) se pominju mjere potpore koje se mogu smatrati dopuštenim ako ne narušavaju jedinstveno tržište. To su:

- a. Potpora socijalnog karaktera uz uvjet da ne diskriminiraju proizvode s obzirom na nacionalno/regionalno podrijetlo;
- b. Potpora kojom se saniraju štete prouzročene elementarnim nepogodama;
- c. Potpora onim regijama Njemačke koje su bile pogođene podijeljenošću te zemlje.

Članak 87(3) odnosno 107(3) još više širi prostor za intervenciju i navodi sljedeće potpore koje se također mogu smatrati kompatibilnim sa jedinstvenim tržištem:

- a. Potpora koja promovira razvitak u područjima gdje je životni standard netipično nizak ili je nezaposlenost ozbiljno visoka;
- b. Potpora koja omogućuje završavanje projekta u zajedničkom europskom interesu ili one koje ublažavaju ozbiljni poremećaj u nacionalnom gospodarstvu;
- c. Potpora koja olakšava razvitak određenih gospodarskih aktivnosti ili područja a da nepovoljno ne djeluju na trgovinu između članica;
- d. Potpora koja unaprjeđuje očuvanje kulturne baštine i okoliša;
- e. Sve ostale vrste potpore koje Vijeće EU može izglasati kvalificiranom većinom.

General Block Exemption Regulation (GBER), odnosno Uredba o grupnom oslobađanju, koja je u primjeni od 29.8.2008.godine, također predstavlja još jedan dio reformi koje je Europska komisija poduzela tokom posljednjih nekoliko godina s ciljem da zauzme moderniji pristup kontoli državne potpore, ukine nepotrebnu birokraciju i usmjeri sredstva na ostvarivanje ciljeva postavljenih u Lisabonskoj strategiji, odnosno Agendi 2020. Ova uredba predstavlja automatsko odobravanje državne potpore za 26 kategorija koje će biti od stvarne koristi za stvaranje novih radnih mjesta i podizanje europske konkurentnosti. Dakle, radi se o tome da potpora za, naprimjer, istraživanje i razvitak, mala i srednja poduzeća (posebno poduzeća koja pokreću žene), zaštitu okoliša, potpora za osobe sa invaliditetom, neće podlijegati strogoj i opsežnoj kontroli u skladu sa danim smjernicama i okvirima, već samo vrlo kratkom i jednostavnom obavještenju za Komisiju nakon što se potpora već odobri.

Europska komisija formirala je širom svijeta jedinstven sustav pravila po kojima se državna potpora procjenjuje i prati. Ovakav zakonski okvir se redovito revidira s ciljem da se poboljša efikasnost i da se odgovori zahtjevu Vijeća za 'manje, ali bolje ciljane državne potpore' koje bi podržale europsku ekonomiju.

Razlikujemo tri osnovne kategorije potpore:

- **Regionalna potpora**

Članci 107(3)(a) i 107(3)(c) Ugovora osiguravaju osnovu za dalje tumačenje mjera državne potpore u rješavanju regionalnih problema:

- Članak 107(3)(a) odnosi se na *'državnu potporu koja promovira razvitak u područjima gdje je životni standard netipično nizak ili je nezaposlenost ozbiljno visoka'* tačnije u NUTS 2⁸ regijama u kojima je BDP per capita 75% niži od prosjeka EU25;

⁸ Utvrđivanje statističkih prostornih jedinica prema EU klasifikaciji (tzv. NUTS) dio je pravne stečevine EU, koju je zemlja kandidat dužna prihvatiti prije pristupanja Uniji. Sadašnji sustav dijeli teritorij EU na pet hijerarhijskih razina: NUTS 1, NUTS 2, NUTS 3 i dvije dodatne razine LAU1 i LAU2 po kriteriju broja stanovnika. NUTS podjela služi kako bi se utvrdila
Banja Luka: Bana Lazarevića, 78 000 Banja Luka, Tel/fax: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba
Sarajevo: Đoke Mazalića 5, 71 000 Sarajevo, Tel:+387 33 279 553, Fax:+387 33 279 625, Web: www.oma.uino.gov.ba

- Članak 107(3)(c) pokriva potpore kojom država članica može pomoći regiji unutar svojih nacionalnih granica koja je siromašnija od nacionalnog prosjeka.

Za ovu potporu zemlja članica predlaže, a Komisija usvaja listu regija. Kriterij za određivanje regionalne potpore je šire objašnjen u 'Smjernicama o nacionalnoj regionalnoj potpori 2007-2013'⁹.

- **Horizontalna potpora**

Inter-industrijska ili horizontalna potpora je posebna kategorija potpore koja se bavi problemima koji se mogu pojaviti u bilo kojoj industriji i regiji. U ovu grupu spada potpora za klimatske promjene i zaštitu okoliša, potpora za istraživanje, razvitak i inovacije, potpora za spašavanje i restrukturiranje poduzeća u poteškoćama, potpora za mala i srednja poduzeća, za zapošljavanje, potpora pri obuci, potpora za rizični kapital, te potpora uslugama od općeg ekonomskog značaja.

- **Sektorska potpora**

Tokom godina Europska komisija razvila je set pravila koja tretiraju pristup državnoj potpore u specifičnim industrijama. Pa tako, recimo, opće pravilo zabrane se nikako ili u vrlo maloj mjeri primjenjuje u oblasti poljoprivrede, šumarstva, ribarstva i akvakulture, dok je Komisija vrlo stroga kada se radi o sektoru transporta, gdje je čak i prag za *de minimis* potpora spušten s općih 200,000 € na 100,000.

Procjena državne potpore ustvari predstavlja balansiranje **pozitivnih efekata**, u smislu uspješnog ostvarivanja ciljeva od zajedničkog strateškog interesa, i **negativnih efekata**, odnosno moguće distorzije konkurentnosti i trgovine.

Tabela 1. Stepenovanje procjene državne potpore

1.	Nema potpore – <i>De minimis</i>
2.	Uredba o grupnom oslobađanju - GBER
3.	Standardna procjena
4.	Detaljna procjena

Svaka potpora ne prolazi opsežne i dubinske procjene Komisije, već se radi svojevrsna '*cost-benefit*' analiza elemenata kao što su: koliko su kvalitetno definirani ciljevi koji se žele ostvariti davanjem potpore, kojim instrumentima, te koliko negativnih efekata će prouzročiti potpora. Nadzor državne potpore u EU zasniva se na sustavu '*ex-ante obavještenja*', odnosno **svaka potpora o kojoj Komisija nije obavještena i koju Komisija nije odobrila se smatra nezakonitom**.

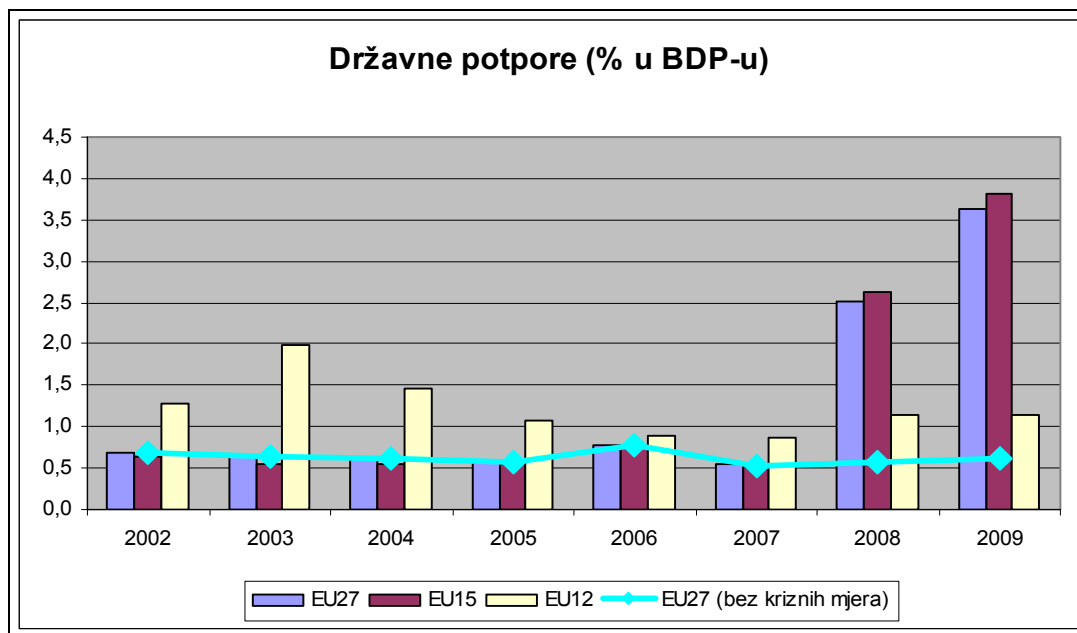
Državna potpora i svjetska ekonomska kriza

Do 2008.godine, odnosno do prvih znakova gospodarske krize, EU je imala stabilan gospodarski ambijent sa prosječnim godišnjim rastom BDP-a od 1,5%. Razina državne potpore je godišnje opadao za 2% i na koncu 2007.godine je iznosio 0,5%. Na grafikonu 1 vidimo kako su se od 2002.godine kretala ukupna izdvajanja za državnu potporu izražena kao procenat BDP-a. Plava krivulja prikazuje kretanje izdvajanja za državnu potporu u EU27 kada se isključe krizne mjere. Primjećujemo da, počevši sa 2008., zemlje članice EU (posebno EU15) naglo povećavaju

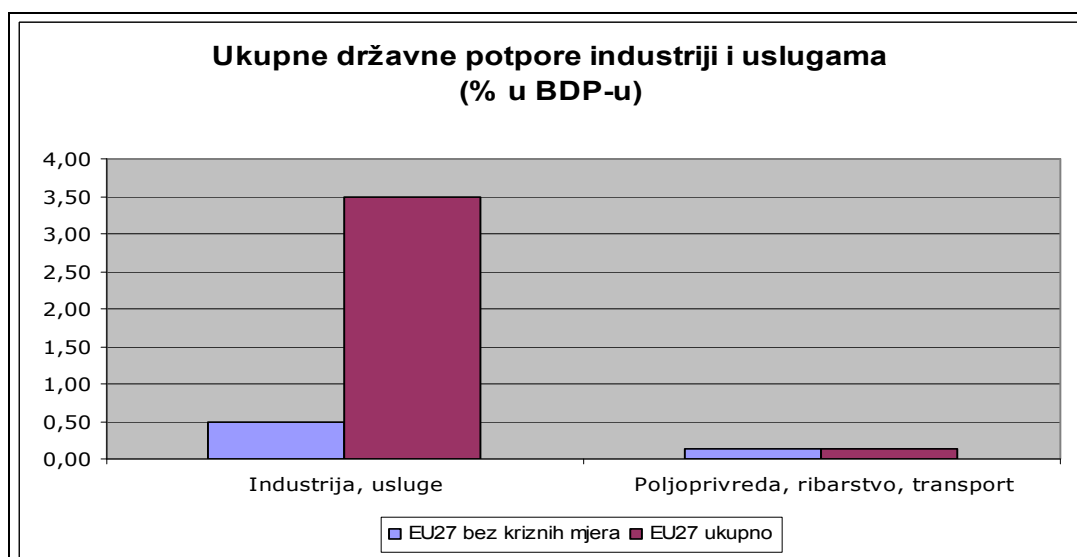
razina i vrsta pomoći kojom EU financira svoju kohezionu politiku, a u skladu sa strateškim smjernicama donešenim u Uredbi (EZ-a) broj 1059/2003

⁹Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:054:0013:0044:EN:PDF>

izdvajanja za državnu moć, ali isto tako da nove zemlje članice (EU12) zadržavaju skoro istu razinu potpore kao i u pretkriznim godinama. Ukupna državna potpora uključuje potporu za proizvodnju, usluge, uglj, poljoprivredu, ribarstvo i dio transportnog sektora i za 2009.godinu je iznosila približno 427,2 mlrd €, gdje je u apsolutnim iznosima najveću razinu zabilježila UK (124 mlrd €), zatim Njemačka (116,8 mlrd), Francuska (42,3 mlrd), Belgija (34,3 mlrd) i Grčka (14,3 mlrd). U relativnim iznosima, državna potpora se u EU27 kretala oko 3,6% od BDP-a. Vrlo je interesantna činjenica da se kod 7 zemalja članica udio državne potpore u BDP-u kreće ispod 1% (Češka, Estonija, Italija, Litvanija, Poljska, Portugal, Rumunjska), dok kod čak 9 zemalja orbitira iznad tog prosjeka (od Švedske sa 3,8% do Belgije sa čak 10,2%).

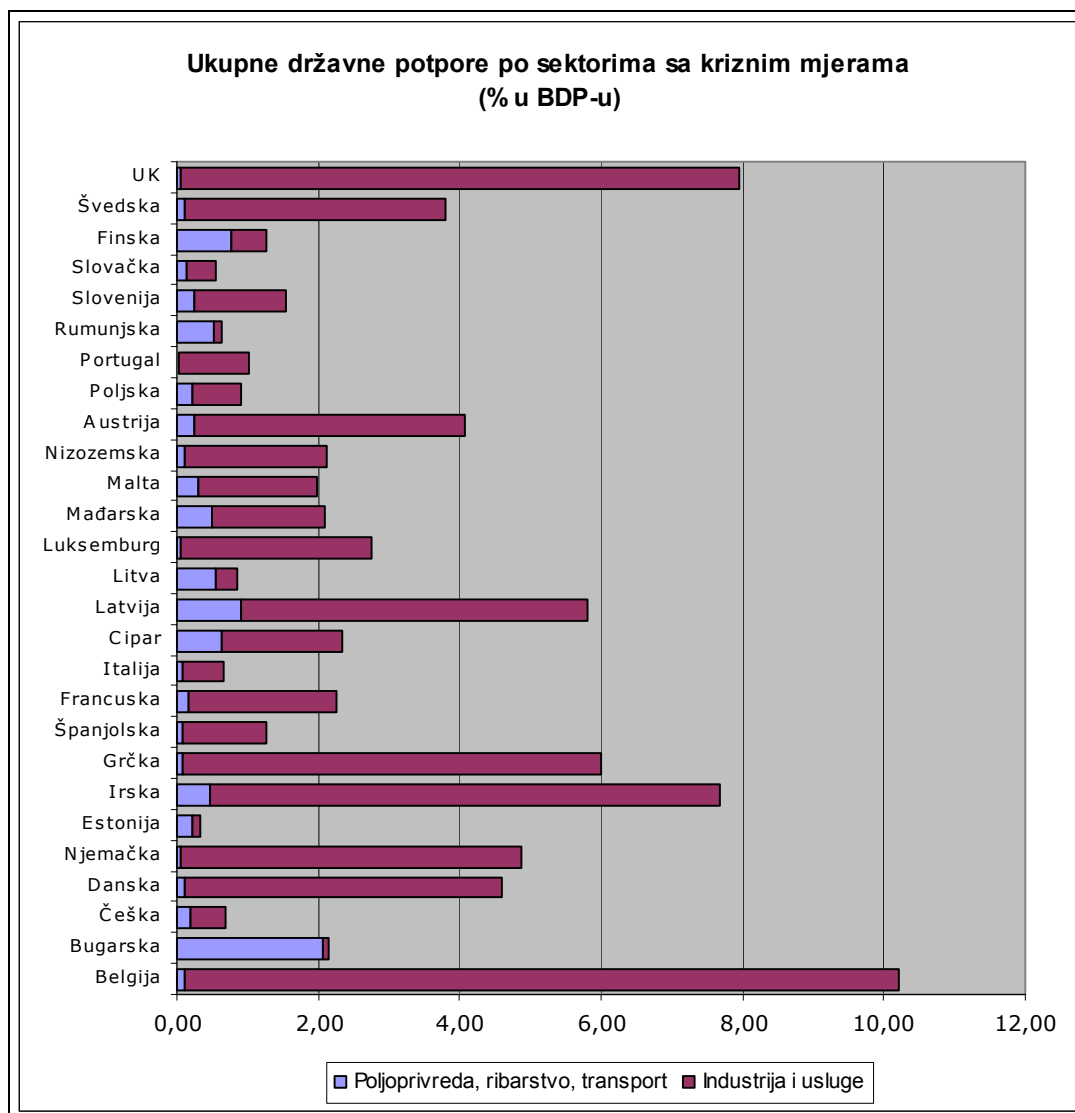

Grafikon 1¹⁰

Grafikon 2

¹⁰ Izvor: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/ws2_2.xls

Grafikon 3

Kao što vidimo na grafikonu 2 udio izdvajanja države za potporu poljoprivredi, ribarstvu i transport ostao netaknut krizom, odnosno da su se krizne mjere uglavnom odnosile na potporu industriji i uslužnoj djelatnosti. Ovdje se prvenstveno misli na potporu finansijskim institucijama, jer je kod 22 zemlje članice najveći dio izdvajanja otišao na ovaj sektor, dok većina zemalja iz grupe EU12 nije vidjela potrebu za pomaganjem svog bankarskog sektora, pa je otuda njihova razina potpore ostala uveliko nepromijenjena usljed krize.

Grafikon 3 jasno prikazuje odnos udijela potpore za poljoprivredu, ribarstvo, transport i udijela za industriju i usluge po zemljama članicama EU, te potvrđuje i prethodno pomenuti podatak da su izdvajanja za potpora sektoru industrije i uslužne djelatnosti pribjegle uglavnom zemlje EU15. Veliki iznosi državne potpore su posljedično uzrokovali i velike fiskalne deficite u većini zemalja, te nakon djelomičnog ublažavanja posljedica krize postali faktor koji dovodi do distorzije tržišta. Iz tog razloga Svjetska trgovinska organizacija pozvala je Europu Uniju da postepeno isključuje državnu potporu privatnom sektoru kako ne bi omela dugoročni oporavak. U svojoj reviziji EU trgovinskih politika, WTO navodi da su izvanredni iznosi intervencija koje je EU dala bili gotovo isključivo sektorska potpora, usmjereni ka finansijskom sektoru. Mogućnost tzv. 'double dip-a'

odnosno krize s duplim dnom usljed smanjenja kreditnog rejtinga SAD-a i dužničke krize u EU ostavilo bi vrlo malo fiskalnog prostora za intervenciju članicama EU, sudeći po priloženim podacima.

Bosna i Hercegovina i državna potpora

Prema članku 71 Privremenog sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Bosne i Hercegovine s Europskom unijom koji se odnosi na konkurenciju, BiH je obvezna da:

- osnuje **samostalni državni organ** (u roku od dvije godine od dana stupanja na snagu Privremenog SSP-a) kojem će povjeriti ovlaštenja vezana za sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije, zlouporabe dominantne pozicije, te biti ovlašten za davanje državne potpore;
- osigurati **transparentnost u oblasti državne potpore** dostavljanjem EU redovitog godišnjeg izvještaja ili drugog odgovarajućeg dokumenta, u skladu sa metodologijom i prikazom iz pregleda državne potpore u Zajednici;
- ustanoviti **sveobuhvatan popis programa državne potpore** koji su uspostavljeni prije osnutka samostalnog državnog organa;
- svaka državna potpora koju dodjeljuje BiH tijekom prvih šest godina od stupanja na snagu Privremenog sporazuma će se ocjenjivati, ali uzimajući u obzir činjenicu da će se BiH smatrati područjem opisanim u članku 87(3) odnosno 107(3) Ugovora o EU;
- do konca pete godine od stupanja na snagu ovog sporazuma, BiH se obvezuje da će Europskoj komisiji dostaviti svoje iznose BDP-a *per capita* usklađene na razini NUTS 2.

Kako do zadanog roka Bosna i Hercegovina nije ispunila obveze iz članka 71 Privremenog sporazuma mogućnost dobijanja kandidatskog statusa je uvjetovana, između ostalog, ispunjenjem navedenih obveza. Pored toga, postoji i obveza BiH da u procesu pristupanja WTO redovito i detaljno izvještava o subvencijama.

U konačnici, u svjetlu principa fiskalne transparentnosti, potrebno je razviti svijest u javnosti da usvajanje pravila EU iz područja fiskalne potpore nije potrebno samo zbog članstva BiH u EU ili WTO, već da transparentno izvještavanje o državnim potporama prema međunarodnim standardima mora postati redovit godišnji proces za BiH u skorijoj budućnosti.

Konsolidirani izvještaji

(pripremila: Aleksandra Regoje i Mirela Kadić)

Tablica 1. (Konsolidirani izvještaj: BiH, entiteti, JR)

Konsolidirani izvještaj uključuje:

- prihode od neizravnih poreza koje prikuplja Uprava za neizravno oporezivanje na Jedinstveni račun,
- transfere sa Jedinstvenog računa UNO za servisiranje vanjskog duga,
- transfere sa Jedinstvenog računa UNO za financiranje Brčko Distrikta, županija, općina i Direkcija za puteve,
- prihode i rashode proračuna institucija Bosne i Hercegovine,
- prihode i rashode proračuna Federacije BiH,
- prihode i rashode proračuna Republike Srpske.

Tablice 2.1. – 2.2. (Konsolidirani izvještaji: županije)

1. Konsolidirani izvještaj uključuje:

- Prihode i rashode proračuna županija
- Prihode i rashode proračuna pripadajućih općina

2. Neto financiranje se odnosi na razliku primljenih zajmova i njihove otplate

Konsolidirani izvještaj: BiH, entiteti i JR, I-VII 2011.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Ukupno
Prihodi	409,08	387,68	484,90	460,33	478,88	537,87	527,10	3.285,85
Porezni prihodi	383,37	362,10	440,30	412,95	450,96	503,08	468,37	3.021,12
Neizravni porezi	366,06	338,50	387,26	372,98	419,32	464,94	438,77	2.787,84
PDV	237,73	222,07	230,16	247,61	249,48	275,87	261,87	1.724,80
PDV na uvoze	138,31	180,44	210,37	204,10	202,19	227,23	218,34	1.380,98
PDV obveza prema PDV prijavama	149,52	115,63	98,29	108,22	117,91	118,21	109,74	817,53
PDV prema automatskom razrezu od stane UNO	0,04	0,05	0,10	0,05	0,08	0,30	0,04	0,67
PDV jednokratne uplate	0,28	0,16	0,31	0,06	0,06	0,03	0,08	1,00
Ostalo	2,67	2,55	3,00	2,61	2,40	2,52	1,59	17,34
Povrat PDV	-53,09	-76,77	-81,92	-67,43	-73,16	-72,41	-67,92	-492,70
Carine	15,51	20,88	26,49	23,89	24,09	24,89	25,10	160,85
Porez na promet	0,00	0,04	0,01	0,02	0,00	0,00	0,00	0,09
Trošarine	93,18	76,42	107,81	79,24	118,01	138,23	124,12	737,02
uvozni pr.	60,59	54,08	70,68	52,26	80,23	92,85	74,43	485,12
u zemlji	32,60	22,34	37,13	26,98	37,79	45,38	49,69	251,90
Putarina	21,24	18,96	22,30	22,56	26,52	24,91	26,36	162,86
Ostalo	1,48	1,27	1,43	1,59	2,16	2,02	1,79	11,75
Ostali povrati	-3,08	-1,15	-0,93	-1,94	-0,95	-0,99	-0,48	-9,52
Izravni porezi	17,30	23,60	53,04	39,97	31,64	38,14	29,60	233,29
Prihodi od poreza na dobit	8,66	10,70	35,13	23,57	13,54	20,00	12,35	123,96
Prihodi od poreza na dohodak	8,08	12,10	16,87	15,50	17,20	17,20	16,25	103,20
Ostali izravni porezi	0,56	0,80	1,04	0,90	0,90	0,93	1,00	6,13
Doprinosi	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Neporezni prihodi	23,84	24,29	40,99	46,48	27,48	33,23	33,55	229,87
Grantovi	1,87	1,29	3,61	0,86	0,44	1,56	0,18	9,81
Ostali prihodi	0,00	0,00	0,00	0,04	0,00	0,00	25,00	25,04
Rashodi	393,24	372,06	492,60	522,06	461,74	508,99	531,34	3.282,02
Bruto plaće i naknade troškova zaposlenih	118,15	118,79	150,30	130,52	131,42	131,18	142,39	922,74
Izdaci za materijal i usluge	9,89	14,11	19,20	23,24	26,26	31,22	22,29	146,20
Subvencije i transferi	89,19	83,70	142,84	182,80	105,86	113,51	138,17	856,06
Kamate (domaće i strane)	3,25	5,93	9,16	4,74	10,34	19,75	8,21	61,38
Kamate na ino-dug	3,25	4,55	8,15	3,90	10,32	18,05	3,53	51,75
Kamate na unutarnji dug	0,00	1,38	1,02	0,84	0,02	1,69	4,68	9,63
Ostala tekuća potrošnja	2,88	3,42	11,83	15,42	16,42	18,47	13,98	82,42
Kapitalni izdaci	0,21	0,37	1,00	1,32	2,59	12,58	3,09	21,17
Ostali izdaci	4,21	2,74	6,81	8,00	7,46	10,11	6,00	45,33
Transferi sa JR	166,92	144,46	164,97	160,08	173,86	187,76	198,90	1.196,95
od čega: FBiH / županije, općine, Direkcija za ceste	127,52	110,26	127,86	123,08	133,32	142,79	150,98	915,82
od čega: RS / gradovi, općine, JP "Putevi RS"	28,46	24,23	25,60	25,93	27,92	30,66	34,52	197,33
od čega: Brčko	10,93	9,98	11,50	11,07	12,62	14,31	13,40	83,81
Primljene otplate datih zajmova (neto) i kapitalni dobiti	-1,46	-1,46	-13,51	-4,06	-12,47	-15,58	-1,69	-50,23
Bilans	15,85	15,62	-7,70	-61,72	17,15	28,88	-4,24	3,83
Financiranje	-15,85	-15,62	7,70	61,72	-17,15	-28,88	4,24	-3,83

Tablica 1.

Posavska županija, I-VII 2011.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Q1	Q2	Q3	I-VII 2011
1 Prihodi (11+12+13+14)	2.418.228	2.345.460	3.060.083	2.793.428	2.634.478	2.587.117	3.270.606	7.823.771	8.015.024	3.270.606	19.109.401
11 Prihodi od poreza	1.968.419	1.781.395	2.407.635	2.101.183	2.165.674	2.170.462	2.482.458	6.157.450	6.437.318	2.482.458	15.077.226
Porezi na dohodak i dobit	277.172	283.313	668.178	411.946	284.236	290.837	342.939	1.228.663	987.018	342.939	2.558.620
Porez na imovinu	42.007	27.496	38.594	52.805	29.657	37.298	26.633	108.097	119.760	26.633	254.489
Neizravni porezi	1.645.781	1.469.687	1.698.888	1.635.617	1.851.088	1.841.574	2.111.425	4.814.355	5.328.279	2.111.425	12.254.059
Ostali porezi	3.459	900	1.976	815	693	754	1.462	6.335	2.261	1.462	10.058
12 Neporezni prihodi	423.076	492.210	452.867	670.958	447.517	372.667	438.715	1.368.153	1.491.142	438.715	3.298.010
13 Grantovi	26.733	71.855	199.581	21.288	21.288	43.989	349.433	298.168	86.564	349.433	734.165
14 Ostali prihodi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2 Rashodi (21+22)	2.546.146	2.891.870	3.352.048	2.539.791	2.826.577	3.006.188	2.834.306	8.790.064	8.372.556	2.834.306	19.996.927
21 Tekući izdaci	2.546.146	2.891.870	3.352.048	2.539.791	2.826.577	3.006.188	2.834.306	8.790.064	8.372.556	2.834.306	19.996.927
Bruto plaće i naknade	1.689.347	1.702.412	1.738.132	1.684.304	1.713.396	1.669.583	1.557.853	5.129.891	5.067.283	1.557.853	11.755.027
Izdaci za materijal i usluge	770.030	598.979	726.527	481.733	514.709	505.452	486.076	2.095.536	1.501.894	486.076	4.083.506
Grantovi	73.515	589.781	886.671	373.013	561.834	819.793	789.729	1.549.966	1.754.640	789.729	4.094.335
Izdaci za kamate i ostale naknade	13.255	699	718	741	36.638	11.360	648	14.672	48.739	648	64.059
Doznake nižim potrošačkim jedinicama	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
22 Neto pozajmljivanje*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3 Neto nabavka nefinancijskih sredstava	29.398	117.932	42.080	88.915	231.490	465.799	275.546	189.410	786.204	275.546	1.251.161
4 Vladin suficit/deficit (1-2-3)	-157.316	-664.343	-334.045	164.722	-423.589	-884.870	160.754	-1.155.704	-1.143.736	160.754	-2.138.686
5 Neto financiranje**	-30.494	0	0	0	0	-28.191	0	-30.494	-28.191	0	-58.685

Tablica 2.1.

Unsko-sanska županija, I-V 2011.

	I	II	III	IV	V	Q1	Q2	I-V 2011
1 Prihodi (11+12+13+14)	19.227.114	16.405.053	19.240.970	18.578.366	18.851.551	54.873.137	37.429.916	92.303.053
11 Prihodi od poreza	15.185.987	13.341.201	15.322.108	14.875.171	15.536.856	43.849.296	30.412.028	74.261.323
Porezi na dohodak i dobit	1.481.240	1.423.380	2.263.603	2.461.237	1.637.749	5.168.222	4.098.987	9.267.209
Porez na imovinu	625.346	609.199	629.053	351.378	407.572	1.863.598	758.950	2.622.548
Neizravni porezi	13.069.829	11.306.190	12.425.926	12.059.914	13.489.669	36.801.944	25.549.584	62.351.528
Ostali porezi	9.573	2.432	3.526	2.641	1.866	15.531	4.507	20.038
12 Neporezni prihodi	3.167.182	2.533.691	3.376.067	3.272.591	3.230.101	9.076.940	6.502.692	15.579.632
13 Grantovi	814.937	396.366	352.243	430.603	84.250	1.563.546	514.853	2.078.399
14 Ostali prihodi	59.007	133.795	190.552	0	343	383.355	343	383.698
2 Rashodi (21+22)	16.440.652	17.676.327	19.815.052	18.928.354	20.998.548	53.932.031	39.926.901	93.858.933
21 Tekući izdaci	16.440.652	17.676.327	19.416.625	18.928.354	20.998.548	53.533.604	39.926.901	93.460.506
Bruto plaće i naknade	13.619.010	11.934.914	12.816.769	13.564.743	11.648.672	38.370.692	25.213.415	63.584.108
Izdaci za materijal i usluge	900.713	1.439.588	2.538.286	1.947.240	2.779.372	4.878.586	4.726.613	9.605.199
Grantovi	1.380.994	3.890.567	2.779.259	2.906.299	6.194.097	8.050.820	9.100.396	17.151.216
Izdaci za kamate i ostale naknade	112.989	104.767	253.433	76.550	121.749	471.189	198.299	669.488
Doznake nižim potrošačkim jedinicama	426.946	306.493	1.028.879	433.521	254.657	1.762.318	688.178	2.450.496
22 Neto pozajmljivanje*	0	0	398.427	0	0	398.427	0	398.427
3 Neto nabavka nefinancijskih sredstava	291.426	208.423	303.783	314.966	644.970	803.632	959.936	1.763.568
4 Vladin suficit/deficit (1-2-3)	2.495.035	-1.479.697	-877.865	-664.953	-2.791.968	137.474	-3.456.921	-3.319.447
5 Neto financiranje**	-5.515	-105.378	192.203	-263.772	-66.212	81.311	-329.984	-248.673

Tablica 2.2.